

УДК 37.013.42:81'246.2

СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ МЕТОДИЧНОЇ СИСТЕМИ БІЛІНГВАЛЬНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

Ситняківська С.М., к. пед. н.,
доцент кафедри соціальних технологій
Житомирський державний університет імені Івана Франка

У статті проаналізовані структура та зміст методичної системи білінгвальної професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери. У межах функціонування цієї методичної системи авторка запропонувала чотири послідовні етапи білінгвальної професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери: дубляційний етап (I–IV семестри навчання), доповнюючий етап (V–VIII семестри навчання), паритетний етап (I–II семестри магістратури), еволюційний етап (III семестр магістратури). Було доведено, що функціонування системи білінгвального навчання у ВНЗ як єдиного цілого забезпечується ієрархічними зв'язками між її елементами, а також обрахована оптимальна кількість дисциплін циклу професійної підготовки, яку доцільно викладати білінгвально.

Ключові слова: методична система, професійна підготовка, дубляційний етап, паритетний етап, доповнюючий етап, еволюційний етап.

В статье проанализированы структура и содержание методической системы билингвальной профессиональной подготовки будущих специалистов социальной сферы. В рамках функционирования этой методической системы автор предложила четыре последовательных этапа билингвальной профессиональной подготовки будущих специалистов социальной сферы: дублирующий этап (I–IV семестры обучения), дополняющий этап (V–VIII семестры обучения), паритетный этап (I–II семестры магистратуры), эволюционный этап (III семестр магистратуры). Было доказано, что функционирование системы БО в вузе как единого целого обеспечивается иерархическими связями между ее элементами, а также рассчитано оптимальное количество дисциплин цикла профессиональной подготовки, которое целесообразно изучать билингвально.

Ключевые слова: методическая система, профессиональная подготовка, дублирующий этап, паритетный этап, дополняющий этап, эволюционный этап.

Sytnyakovskaya S.M. STRUCTURE AND CONTENT OF METHODOLOGICAL SYSTEM FOR BILINGUAL TRAINING OF SOCIAL SPHERE FUTURE SPECIALISTS

The article analyzes the structure and content of methodical system for bilingual training of future social sphere specialists. Within the operation of this methodical system the author proposed four successive stages of bilingual training of future social sphere specialists: covering stage (I–IV semesters of studying), additional stage (V–VIII semesters of studying), parity stage (I–II semesters of master's degree), evolutionary stage (III semester of master's degree). It has been proven that the bilingual education in the functioning of the university as a whole is ensured by hierarchical links between its elements, and calculated the optimal number of special training courses that are advisable to teach bilingually.

Key words: methodical system, professional training, covering stage, additional stage, parity stage, evolutionary stage.

Постановка проблеми. На сьогодні білінгвальна підготовка галузевих фахівців в умовах інтеграції нашої країни в європейський простір стала необхідною освітньою потребою. Тому, щоб задовольнити цю потребу, на сучасному етапі розвитку українського суспільства з'явився перший досвід білінгвальної освіти, у навчальних закладах почали впроваджуватися різноманітні технології та моделі білінгвальної підготовки фахівців різних галузей та профілів. Так, у Житомирському державному університеті імені Івана Франка на соціально-психологічному факультеті кафедрою соціальних технологій здійснюється білінгвальна підготовка фахівців соціальної сфери з 2010 р. Накопичений певний досвід викладання фахових дисциплін білінгвально викладача-

ми кафедри соціальних технологій постійно удосконалюються форми, методи, засоби навчання для ефективної білінгвальної підготовки майбутніх фахівців, розроблена модель, технологія та система білінгвальної професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери. Така методична система, за умови адаптації та удосконалення, може бути корисною для підготовки на білінгвальній основі фахівців інших спеціальностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на те, що білінгвізм поки що не є поширеною категорією в системі сучасної освіти України, його теоретичні основи знайшли відображення у працях таких науковців, як Н. Микитенко і Ф. Мойсеева. Проблемою підготовки фа-

хівців на білінгвальній основі в інших державах займалися Є. Верещагін, М. Михайлов, В. Маккей, А. Ширін. Методичний аспект білінгвального навчання досліджували Л. Кошкуневич, Р. Байер, Д. Мон [1; 9]. Але цілісної методичної системи білінгвальної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери розроблено досі не було.

Постановка завдання. З огляду на вищевикладене, можна сформулювати завдання роботи, яке полягає в окресленні структури та змісту методичної системи білінгвальної професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перш за все, підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери на білінгвальній основі вимагає необхідності усвідомлення науково-педагогічними працівниками переваг білінгвальних методик та технологій викладання, в яких закладено не лише розвиваючий потенціал: здатність розвивати у студентів критичне мислення, збагачувати уяву та почуття, вдосконалювати загальну культуру спілкування та соціальну поведінку загалом, але й можливість опанувати іноземну мову фахового спрямування шляхом вивчення спеціальних дисциплін за фахом іноземною мовою. Саме білінгвальні технології навчання фаховим дисциплінам створюють необхідні передумови як для розвитку іншомовної мовленнєвої компетенції студентів, так і для формування їх професійних умінь і навичок. Однак навчання на білінгвальній основі у ВНЗ може здійснюватися на різних рівнях підготовки фахівців і за різною кількістю фахових дисциплін. Тому для ефективного білінгвального навчання (далі – БН) фахівців специфічного профілю, якими є фахівці соціальної сфери, потрібно розробити спеціальну методичну систему білінгвальної підготовки, що має бути адаптованою до формування професійних якостей майбутніх фахівців соціальної сфери, враховувати специфіку викладання дисциплін соціально-педагогічного профілю та бути оптимальною за кількістю фахових дисциплін, що вивчаються білінгвально. Для розроблення оптимальної системи білінгвального навчання майбутніх фахівців соціальної сфери у ВНЗ потрібно, перш за все, розглянути поняття «система» як наукову категорію.

На думку Е. Гонтмахера та В. Трубіна, система – це об'єктивна єдність законно-мірно пов'язаних один з одним предметів, явищ, відомостей, а також знань про природу, суспільство і т. д. Для того щоб об'єкт можна було вважати системою, він має володіти чотирма основними властивостями або ознаками: цілісністю, ділімістю,

наявністю стійких зв'язків та організацією [3, с. 25–28].

Прийнято вважати, що система – це цілісна сукупність елементів. Це означає, що, з одного боку, система – цілісне утворення, а з іншого, в її складі можуть бути чітко виділені елементи. Варто мати на увазі, що елементи існують лише у самій системі. Наявність суттєво стійких зв'язків між елементами або їхніми властивостями, що перевершують за потужністю зв'язок цих елементів з елементами, що не входять у цю систему, є атрибутом системи. В умовах розгляду та формування системи БН у ВНЗ переважають навчально-пізнавальні зв'язки, тому для таких зв'язків оцінками їх потенційної потужності може служити рівень підготовки фахівців цієї освітньої системи, а реальної потужності – білінгвальна професійна компетентність майбутніх фахівців соціальної сфери.

Організаційна властивість системи характеризується наявністю певної організації, що проявляється у зниженні ентропії (ступеня невизначеності) системи [5, с. 247].

Будь-які елементи можуть утворювати різні за властивостями системи. Тому характеристики системи загалом визначаються не лише характеристиками її елементів, але й характеристиками їх зв'язків.

З точки зору структурованості системи, прийнято вважати, що вона є упорядкованою множиною взаємозв'язаних елементів, які мають власну структуру й організацію. Це коротке визначення ілюструє, що будь-яка система повинна мати у своєму складі елементи, об'єднані у певну функціональну структуру. Елемент – це неподільний у контексті конкретної системи, конкретного її розгляду та аналізу компонент системи [4, с. 4–11.]. Структура – це порівняно сталий спосіб зв'язку елементів того чи іншого складного цілого. Вона відображає упорядкованість внутрішніх і зовнішніх зв'язків об'єкта, що забезпечують його сталість, стабільність і якісну визначеність. Оскільки структура відображає упорядкованість зв'язків об'єкта, структурними елементами системи білінгвального навчання у ВНЗ доцільно вважати етапи білінгвального навчання, які за часовими рамками охоплюють весь процес навчання в університеті: дубляційний (I–IV семестри навчання), доповнюючий (V–VIII семестр навчання), паритетний (I–II семестр навчання магістратури), еволюційний (III семестр навчання магістратури).

Прийнято вважати, що об'єкт є системою, якщо його можна розбити на взаємопов'язані частини чи елементи, що взаємодіють. Ці частини, як правило, ма-

ють власну структуру, а тому можуть бути представлені як підсистеми вихідної, більшої системи. У нашому випадку об'єктом є система білінгвального навчання у ВНЗ, яка структурується на чотири взаємопов'язані елементи (етапи БН), що мають свою внутрішню структуру, через що і є підсистеми вихідної системи підготовки фахівців соціальної сфери на білінгвальній основі.

Для системних об'єктів суттєвим є також те, що сам об'єкт такого типу, всі взаємодії та зв'язки між його підсистемами та елементами підпорядковано специфічним для цього об'єкту законам, які визначають особливості його існування та зміни. Між підсистемами можуть бути різні відносини, зв'язки і взаємодії. Подібні, однотипні, стійкі відносини та взаємодії становлять структуру системи. Оскільки система БН у ВНЗ містить велику кількість різноманітних зв'язків і відносин між елементами структури, в ній можна виділити цілий ряд елементарних структур. Такі системи називають багатоструктурними, або багаторівневими [5, с. 247]. Тому систему підготовки фахівців соціальної сфери на білінгвальній основі можна такою вважати.

Відмінності у функціональних особливостях різних елементів і необхідність узгодження їхньої поведінки в рамках системи призводить до формування стійких внутрішніх зв'язків між ними, тобто структури системи. Однією з основних властивостей системи є упорядкованість елементів системи за принципом однорідності, тобто ієрархія таким чином, щоб однорідні елементи потрапляли на один рівень ієрархії. Отже, в системі БН у ВНЗ виділяються підсистеми – класи елементів, функціонування яких має інваріантні властивості на певних рівнях його розгляду. Елементом такої системи є неподільний у контексті конкретного розгляду її компонент, тобто найменша частина системи, який наділений певними властивостями цієї системи. Таких елементів (компонентів) у системі білінгвального навчання було виділено чотири. Зокрема, на першому (дубляційному) етапі навчання головним структурним компонентом системи виступає білінгвально-дидактичний елемент, який вводиться під час вивчення усіх дисциплін циклу професійної підготовки протягом I–IV семестрів навчання. Він передбачає введення термінів або термінологічних словосполучень, які вивчаються як рідною, так і іноземною (англійською) мовами. Варто зазначити, що на цьому етапі, коли українською мовою вивчається тлумачення фахового терміну, його основні характеристики та особливості, англійською мовою вивчається лише його

значення. Знання фахових термінів іноземною мовою є своєрідною підготовкою до переходу студентів на наступний (другий) рівень навчання – доповнюючий, на якому головним структурним елементом системи БН у ВНЗ є білінгвальний змістовий блок (БЗБ), який входить до усіх дисциплін циклу професійної підготовки, що викладаються протягом V–VIII семестрів навчання. Такі білінгвальні змістові блоки входять до усіх дисциплін циклу професійної підготовки відповідної спеціальності, які викладаються українською мовою як доповнюючі. Вони складаються з основної частини у вигляді методичної розробки двох білінгвальних лекційних занять та орієнтовного переліку теоретичних та практичних завдань до практичних занять (українською та англійською мовами) і додаткової частини, до якої входять граматичний довідник з англійської мови та українсько-англійський термінологічний словник (соціальна сфера), спрямований на допомогу студентам у підготовці до практичних занять іноземною мовою. Функцією БЗБ, що вважається структурним елементом системи, є підготовка студентів до вивчення фахових предметів іноземною мовою та надання додаткової інформації з дисципліни, елементом якої він є. Білінгвальні змістові блоки, у свою чергу, є підготовчим етапом і можливістю переходу студентів на наступний (третій) паритетний етап білінгвальної підготовки, що триває протягом I–II семестру навчання магістратури. На цьому етапі головним структурним елементом методичної системи БН у ВНЗ виступає власне фаховий предмет, який викладається іноземною мовою (англійською). Його функцією є отримання студентами фахових знань, розвиток умінь і навичок іноземною мовою. І, нарешті, на четвертому еволюційному етапі навчання, яке відбувається у останньому семестрі (III) навчання магістратури, головним структурним елементом системи виступає низка фахових предметів, які викладаються іноземною мовою. Головною функцією цього етапу є розвиток білінгвальної професійної компетенції майбутніх фахівців соціальної сфери (див. рис. 1)

Варто зауважити, що системні об'єкти загалом та система БН у ВНЗ зокрема, що є таким об'єктом, мають цілісну і стійку структуру. Для них характерні системні ефекти – поява нових властивостей, які виникають у результаті взаємодії елементів в рамках цілого. Для системних об'єктів типовою є також ієрархічність побудови – послідовне включення систем більш низького рівня до систем більш високого рівня. Окрім того, системою називають не довільно

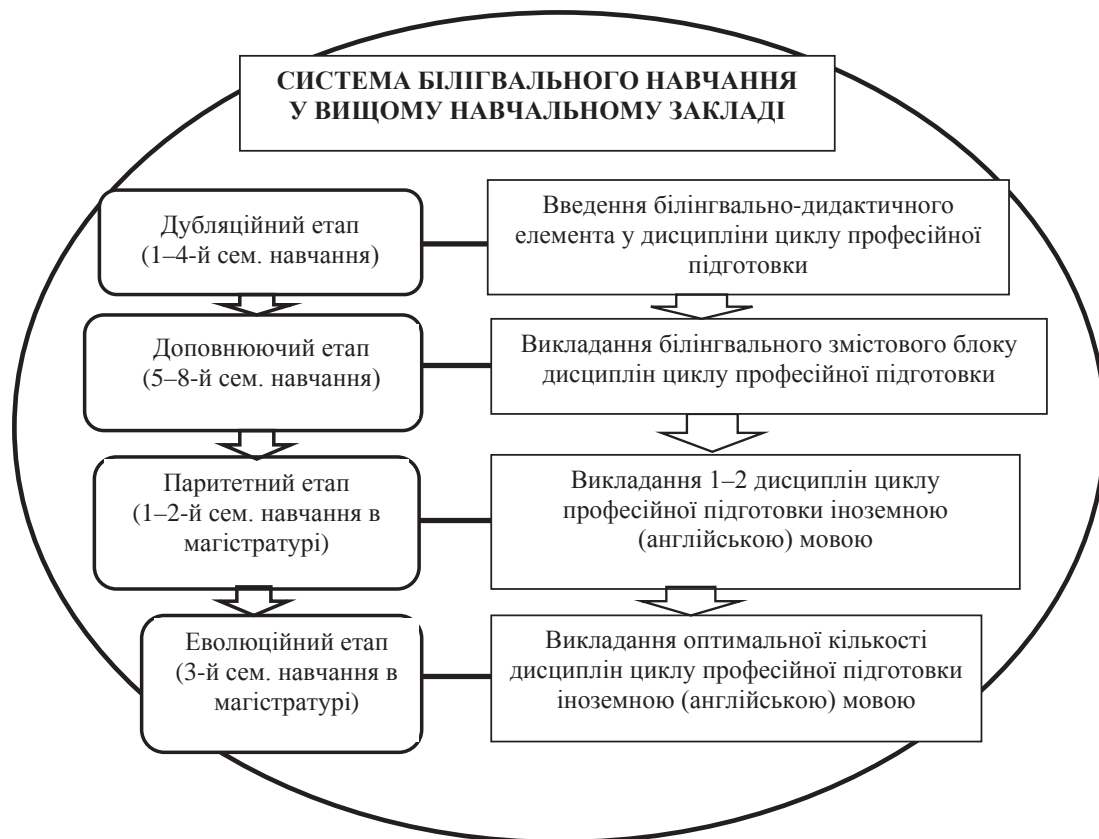
вибрану множину предметів і зв'язків між ними, а упорядковану певним чином цілісну структуру, єдиний складний об'єкт, яким стала система білінгвального навчання майбутніх фахівців соціальної сфери завдяки ієрархічній побудові її структурних елементів: від найменшого (білінгвально-дидактичний елемент) до найскладнішого (викладання фахових дисциплін іноземною мовою) (див. рис. 1).

Уявлення про цілісність системи конкретизується через поняття зв'язку. Серед різних типів зв'язку особливе місце займають системоутворюючі. Різні типи стійких зв'язків утворюють структуру системи, тобто забезпечують її упорядкованість. Характер цієї упорядкованості, її спрямованість характеризують організацію системи: горизонтальну або вертикальну. У зв'язку з цим, система білінгвального навчання у ВНЗ має вертикальну структуру, що передбачає виділення різних рівнів системи і наявність їх ієрархії (див. мал. 1).

Способом регулювання багаторівневої ієрархії будь-якої системи, в тому числі і системи БН у ВНЗ, та забезпечення зв'язку між різними рівнями є управління. Цим терміном прийнято називати різноманіт-

ні за формами способи зв'язку рівнів, які забезпечують нормальне функціонування і розвиток складних систем [2, с. 43–47]. Ієрархічність побудови є специфічною ознакою системи, а зв'язки управління – одна із характерних ознак вираження системоутворюючих зв'язків. Оскільки система БН у ВНЗ не є самоутвореною, органом управління цієї системи можна вважати у вузькому сенсі науково-педагогічних працівників кафедри, які здійснюють підготовку фахівців соціального профілю на білінгвальній основі, а в широкому – навчальний заклад, в якому функціонує ця система.

Функціонування системи БН у ВНЗ як єдиного цілого забезпечується зв'язками між її елементами. Ці зв'язки формуються під час проектування системи, у плановому порядку, спираючись на навчальні плани підготовки спеціалістів відповідного профілю. Тому важливою умовою створення оптимальної системи БН у ВНЗ є визначення кількості фахових дисциплін циклу професійної підготовки, які доцільно вивчати на паритетному та еволюційному етапі навчання білінгвально. З метою навчальної доцільності та максимальної ефективності з точки зору лінгвістичної та професійної

Рис. 1. Методична система білінгвальної професійної підготовки фахівців соціальної сфери

підготовки, були розроблені та обґрунтовані методичні рекомендації щодо визначення обсягу фахового навчального навантаження на студентів магістратури (I–III семестри навчання), які вони мають засвоювати на білінгвальній основі (вивчення фахових дисциплін іноземною мовою). Варто зауважити, що, згідно із розробленою системою БН у ВНЗ, введення білінгвально-дидактичних елементів та білінгвальних змістових блоків передбачається до усіх предметів циклу професійної підготовки, що вивчаються протягом I–VIII семестрів навчання, тому обрахунок оптимальної кількості фахових предметів, які потрібно вивчати білінгвально, доцільний лише на I–III семестрах навчання магістратури.

Доцільно зазначити, що за своєю структурою система освіти загалом і магістерської зокрема наповнена низкою внутрішніх протилежностей, серед яких і система білінгвального навчання. Тому для вирішення проблеми визначення кількості дисциплін навчального плану магістрів і кількості бюджету часу, потрібного для викладання дисциплін білінгвальним методом, доцільно, на наш погляд, взяти за основу статистичну теорію навчання, що базується на складових елементах: великому принципі подвійності, законі єдності і боротьби протилежностей, системі Ін-Ян і принципі «золотого перетину» [6]. Будучи покладеними в основу формування системи освіти загалом і білінгвальної зокрема, вони дають змогу поєднати низку протилежностей, які, передусім, відображають вимоги реального стану навчання магістрів при існуючому рівні знань відповідної категорії студентів.

Щоб реалізувати цей принцип, відповідно до теоретичних положень цього методу [6], необхідно визначити перелік головних протилежностей, що супроводжують процес, який підлягає аналізу, – білінгвальне навчання магістрів фахових дисциплін. Таких протилежностей у процесі білінгвального навчання існує дуже багато, і всі вони пов'язані переважно з особливостями формування нових знань та умінь у студентів. Прикладами таких протилежностей в освітній сфері, що стосуються саме білінгвального навчання фахових дисциплін, є: володіння загальним (general) термінологічним словниковим запасом – володіння спеціальним (special) термінологічним запасом; універсалізація навчання – спеціалізація (професіоналізація) навчання; інноваційні – традиційні форми навчання; питання, що передбачають однозначну відповідь – питання, що вимагають креативного вирішення; одномовність – полілінгвізм [8, с. 85–88].

Статистичною теорією доведено, що для гармонійної всебічної гуманістичної освіти, зокрема білінгвальної, необхідний баланс у всіх освітніх категоріях та процесах. Для цього варто використати одну з найпростіших математичних моделей, за допомогою якої можливо визначити зони гармонії, небезпечних ділянок та зону ризику між двома полюсами протилежностей за принципом золотого перетину [7, с. 114–126].

Якщо розглядати білінгвальне навчання як протилежність двох мов (рідної та іноземної), за допомогою запропонованої моделі можливо визначити зону гармонії, зону небезпечних ділянок та зону ризику між двома полюсами навчання на білінгвальній основі, а отже, визначити об'ємну частку фахового навчального навантаження, яке доцільно викладати у магістратурі іноземною мовою.

Відповідно до запропонованої методики, найпростішу математичну модель подвійності і системи Ін-Ян щодо забезпечення системи білінгвальної підготовки студентів за освітнім рівнем «магістр» соціально-педагогічного профілю можна подати у вигляді динамічного відрізка з двома граничними станами мінімальною кількістю дисциплін циклу професійної підготовки (0) і максимальною (9) та обрахувати небажану, ризикову та оптимальну кількість дисциплін, які можливо викладати білінгвально [6; 8, с. 85–88]. Таким чином, для підготовки студентів-магістрантів соціального профілю на білінгвальній основі необхідно вивчати від 3 до 6 навчальних дисциплін або, з точки зору бюджету навчального часу, від 321 до 642 годин. Отже, на основі принципу «золотого перетину» щодо протилежностей, які супроводжують білінгвальну систему підготовки фахівців освітнього рівня «магістр», можна побудувати найбільш ефективну й оптимальну систему підготовки фахівців соціальної сфери з точки зору їх професійної підготовки та знань іноземної мови фахового спрямування.

Висновки з проведеного дослідження. Функціонування системи БН у ВНЗ як єдиного цілого забезпечується ієрархічними зв'язками між її елементами, починаючи з введення білінгвально-дидактичного елемента у дисципліни циклу професійної підготовки на першому–другому році навчання, з переходом на третьому–четвертому році навчання до викладання білінгвальних змістових блоків дисциплін циклу професійної підготовки, з подальшим переходом до викладання 1–2 дисциплін циклу професійної підготовки іноземною (англійською) мовою на п'ятому–шостому році навчання і завершаючи цикл викладанням оптимальної кількості дисциплін циклу професійної

підготовки іноземною (англійською) мовою під час останнього року підготовки фахівців. Подальші розвідки вбачаємо у розробленні науково-методичного забезпечення білінгвальної професійної підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Верещагин Е. Вопросы теории речи и методики преподавания иностранного языка / Е. Верещагин. – М. : МГУ, 1969. – 90 с.
2. Вишневецький В. Детермінований хаос, глибина і точність прогнозу функціонування складних систем [Текст] / В. Вишневецький та ін. // Вісник НТУ МОНУ. – 2004. – № 9. – С. 43–47.
3. Гонтмахер Е., Трубин В. Эволюция системы социальной поддержки населения // Общество и экономика. – 2000. – № 9–10. – С. 25–28.
4. Громько Ю., Давыдов В. Концепция экспериментальной работы в сфере образования // Методология педагогики: Сб. статей. – М.: Педагогика, 1977. – Вып. 4. – С. 4–11.
5. Каширин В. Философские вопросы технологии: социологические, методологические и техноведческие аспекты / В. Каширин. – Томск: Изд-во Томского ун-та, 1988. – 247 с.
6. Свиридов А. Основы статистической теории и контроля знаний / А. Свиридов. – М. : Высшая школа, 1981. – 262 с.
7. Сигов А. Модель организации реформирования системы образования на основе концепции гармоничного развития / [Сигов А., Нечаев В., Свиридов А.] // Электронное моделирование. – 2011. – Т. 33. – № 4. – С. 114–126.
8. Ситняківська С. До питання формування оптимальної системи білінгвального навчання у вищому навчальному закладі / С. Ситняківська // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Житомир, 2012. – № 65. – С. 85–88.
9. Ширин А. Педагогические аспекты билингвизма : развитие новой научной школы / А. Ширин. – Ментор. – 2003. – № 2. – С. 34–38.